

Sygn. akt I UK 211/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 1 marca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Halina Kiryło (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z odwołania małoletniego P. N. reprezentowanego przez przedstawiciela ustawowego - matkę M. S.

przeciwko Wojewódzkiemu Zespołowi do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności
o ustalenie stopnia niepełnosprawności,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 1 marca 2016 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawczynie M. S. od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu
Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K.

z dnia 17 grudnia 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania, pozostawiając
temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w K. wyrokiem z dnia 27 sierpnia 2014 r. zmienił zaskarżone orzeczenie Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w K. z dnia 2 sierpnia 2013 r. w ten sposób, że zaliczył małoletniego P. N. działającego przez przedstawiciela ustawowego M. S. do osób niepełnosprawnych również ze względu na konieczność sprawowania nad nim całkowitej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznym ograniczeniem możliwości samodzielnej egzystencji, okresowo do 31 października 2015 r.

Na podstawie dowodu z opinii biegłych specjalistów neurologa, psychiatry i psychologa Sąd pierwszej instancji ustalił, że małoletni P. N. cierpi na padaczkę. Z przyczyn neurologicznych jest on osobą niepełnosprawną według kryterium konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie leczenia, rehabilitacji i edukacji na okres do 31 października 2015 r. Z uwagi na nieprzewidywalność postępowania chłopca konieczny jest 24-godzinny nadzór nad nim. U małoletniego występują zaburzenia emocji i zachowania oraz zaburzenia hiperkinetyczne. Nie potrafi on samodzielnie umyć się, ubrać, przygotować kanapki, nalać zupy. Wymaga opieki i pomocy w zaspakajaniu podstawowych życiowych potrzeb w stopniu przewyższającym potrzeby zdrowych dzieci w jego wieku. Jest osobą niepełnosprawną, wobec której zachodzi konieczność stałego współdziałania na co dzień w procesie leczenia, rehabilitacji i edukacji, jak również zapewnienia stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy z uwagi na niezdolność do samodzielnej egzystencji. Niepełnosprawność chłopca istnieje od urodzenia i ma charakter okresowy do 31 października 2015 r. Chłopiec wymaga korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w postaci nauczania specjalnego lub turnusów rehabilitacyjnych dla dzieci zaburzonych psychicznie oraz całodobowego nadzoru z powodu zaburzeń hiperkinetycznych z elementami agresji i autoagresji, co oznacza nieprzewidywalność jego zachowań. Konkludując Sąd Rejonowy stwierdził, że stan zdrowia odwołującego się uzasadnia zaliczenie go do osób niepełnosprawnych również ze względu na konieczność sprawowania nad nim całkowitej opieki lub pomocy innej osoby w związku z znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji do 31 października 2015 r. Podstawą prawną rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji stanowił art. 4a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji

zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.) oraz § 1 i 2 ust. 2 pkt 1-3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 lutego 2002 r. w sprawie kryteriów oceny niepełnosprawności osób w wieku do 16 lat (Dz.U. Nr 17, poz. 162 ze zm.) i § 3 ust. 6 rozporządzenia Ministra Gospodarki Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (Dz.U. Nr 139, poz. 1328 ze zm.).

Na skutek apelacji Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w K., Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 17 grudnia 2014 r. zmienił zaskarżone orzeczenie i oddalił odwołanie.

W ocenie Sądu Okręgowego, Sąd pierwszej instancji nie dokonał prawidłowej subsumcji powołanych wyżej przepisów prawa stanowiących podstawę rozstrzygnięcia. Istota sporu w niniejszej sprawie sprowadzała się do ustalenia, czy P. N. powinien zostać uznany za osobę niepełnosprawną ze względu na konieczność sprawowania nad nim całkowitej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji. Sąd Rejonowy opierając się o opinię neurologa, psychiatry i psychologa ustalił, że odwołujący się jest osobą niepełnosprawną również ze względu na konieczność sprawowania nad nim całkowitej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznym ograniczeniem możliwości samodzielnej egzystencji okresowo do 31 października 2015 r. Uwadze Sądu pierwszej instancji umknął jednak fakt, że przedmiot sporu ograniczał się do badania zasadności decyzji Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o niepełnosprawności z dnia 2 sierpnia 2013 r. Sąd ocenia zaś legalność decyzji właściwego organu z zakresu ubezpieczeń społecznych według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania, a tylko w wyjątkowych przypadkach może przyznać świadczenie, jeżeli warunki je uzasadniające zostały spełnione już po wydaniu zaskarżonej decyzji. Nie oznacza to jednak, że w sprawach z ubezpieczenia społecznego, nie stosuje się art. 316 § 1 k.p.c., według którego sąd wydaje wyrok biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych ma charakter odwoławczy, a jego przedmiotem jest ocena zgodności z prawem decyzji wydanej przez organ rentowy. Zasadą jest

zatem, że sąd ocenia legalność decyzji organu rentowego według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania, niemniej jednak nie jest wyłączona w szczególnych przypadkach możliwość przyznania świadczenia, jeżeli warunki je uzasadniające zostały spełnione po wydaniu zaskarżonej decyzji. Zdaniem Sądu drugiej instancji, w niniejszej sprawie nie zachodziły okoliczności do zastosowania art. 316 § 1 k.p.c. Sporządzone w toku procesu opinie biegłej internisty i psychiatry oraz psychologa odwoływały się do nowej dokumentacji i rozpoznania powodując, że przedmiotem oceny biegłych był inny stan zdrowia P. N. niż badany w postępowaniu administracyjnym. Biegła psycholog stwierdziła u badanego całościowe zaburzenia rozwojowe powodujące znaczne zaburzenia interakcji społecznych, nasilone stereotypie zainteresowań i aktywności. Zgodnie z przepisami dotyczącymi orzekania o niepełnosprawności oznacza to zaburzenia autystyczne ze spektrum autyzmu, zespół Ritza, czego nie zdiagnozowano u P. N. w postępowaniu administracyjnym. Biegły neurolog rozpoznał zaburzenia hiperkinetyczne między innymi w oparciu o zaświadczenie z dnia 21 listopada 2013 r. Z kolei biegła internista i psychiatra ocenę stanu zdrowia chłopca oparła m.in. o wynik badania elektroencefalograficznego z dnia 18 grudnia 2013 r., w którym stwierdzono znacznego stopnia zmiany czynności bioelektrycznych z miernego stopnia napadowymi zmianami uogólnionymi i odmiennymi - ogniskowymi w potylicy. W porównaniu do badania z lutego 2013 r. nastąpiło pogorszenie zapisu i nasilenie zmian uogólnionych i napadowych. Późniejsza zmiana stanu zdrowia małoletniego, to jest po dniu 2 sierpnia 2013 r., nie mogła jednak stanowić podstawy do uznania zaskarżonej decyzji za wadliwą. Zmiana stanu zdrowia dziecka po wniesieniu odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności wymaga ponownej oceny sprawności organizmu małoletniego przed tym organem. Dopiero decyzja wydana w tym trybie może zostać poddana ponownej kontroli sądu ubezpieczeń społecznych.

Powyższy wyrok został zaskarżony skargą kasacyjną wnioskodawcy. Skargę oparto na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego: art. 4a ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych w związku z § 1 pkt 2 i w związku z § 2 ust. 1 pkt 5 i 6 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 lutego 2002 r. w sprawie kryteriów oceny

niepełnosprawności u osób w wieku do 16 roku życia, przez ich wadliwą wykładnię i w konsekwencji niezastosowanie w sytuacji, gdy okoliczności przedmiotowej sprawy w sposób jednoznaczny wskazują, że wnioskodawca jest osobą niepełnosprawną także ze względu na konieczność sprawowania nad nim całkowitej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznym ograniczeniem możliwości samodzielnej egzystencji. Ponadto skargę oparto na podstawie naruszenia przepisów postępowania: 1/ art. 278 k.p.c. w związku z art. 286 k.p.c. w związku z art. 232 zdanie 2 i art. 233 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c., polegającego na naruszeniu dyrektywy oceny dowodów przez rozstrzygnięcie niedających się usunąć wątpliwości, których wyjaśnienie wymagało wiadomości specjalnych, w oparciu o własne przekonanie Sądu Okręgowego; 2/ art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c., polegającego na sporządzeniu uzasadnienia wyroku Sądu drugiej instancji w zakresie ustaleń faktycznych, oceny dowodów i podstawy prawnej w sposób uniemożliwiający dokonanie analizy toku wyводу, który doprowadził do wydania zaskarżonego orzeczenia. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, albowiem uzasadnione są zarzuty podnoszone w ramach obydwu podstaw kasacyjnych.

Materialnoprawną podstawę zaskarżonego orzeczenia Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w K. z 2 sierpnia 2013 r. oraz wydanych w wyniku rozpoznania odwołania od tego orzeczenia wyroków Sądów obu instancji, jest art. 4a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (jednolity tekst: Dz.U z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.), zgodnie z którym osoby, które nie ukończyły 16 roku życia, zaliczane są do osób niepełnosprawnych, jeżeli mają naruszoną sprawność fizyczną lub psychiczną o przewidywanym okresie trwania powyżej 12 miesięcy, z powodu wady wrodzonej, długotrwałej choroby lub uszkodzenia

organizmu, powodującą konieczność zapewnienia im całkowitej opieki lub pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych w sposób przewyższający wsparcie potrzebne osobie w danym wieku. Wydane na podstawie delegacji ustawowej rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 lutego 2002 r. w sprawie kryteriów oceny niepełnosprawności osób w wieku do 16 lat (Dz.U. Nr 17, poz. 162 ze zm.) w § 1 stanowi, że oceny niepełnosprawności u osób w wieku do 16 roku życia dokonuje się na podstawie następujących kryteriów: 1/ przewidywanego okresu trwania upośledzenia stanu zdrowia z powodu stanów chorobowych, o których mowa w § 2 tego aktu, przekraczającego 12 miesięcy, 2/ niezdolności do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, takich jak samoobsługa, samodzielne poruszanie się, komunikowanie z otoczeniem, powodujące konieczność zapewnienia stałej opieki lub pomocy, w sposób przewyższający zakres opieki na zdrowym dzieckiem w danym wieku, albo 3/ znaczącego zaburzenia funkcjonowania organizmu, wymagającego systematycznych i częstych zabiegów leczniczych i rehabilitacyjnych w domu i poza domem.

Zaskarżonym orzeczeniem Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w K. wprawdzie zaliczył małoletniego P. N. do osób niepełnosprawnych, ale nie stwierdził konieczności sprawowania nad nim stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznym ograniczeniem możliwości samodzielnej egzystencji. Rozstrzygnięcie sporu o istnienie potrzeby takiej opieki wymagało wiadomości specjalnych z zakresu medycyny.

Warto zauważyć, że opinia biegłego nie ma w sprawie rozstrzygającego znaczenia i podlega ocenie jak każdy środek dowodowy, jednak w oparciu o właściwe dla tej oceny na płaszczyźnie merytorycznej kryteria, które stanowią: poziom wiedzy biegłego, podstawy teoretyczne opinii, sposób motywowania sformułowanego stanowiska, stopień stanowczości wyrażonych w niej ocen, zgodność z zasadami logiki i wiedzy powszechnej. Opinia biegłego, która nie przekonała sądu, nie może być weryfikowana, a zwłaszcza dyskwalifikowana, bez posłużenia się wiedzą specjalistyczną. Sąd nie dzieląc merytorycznych poglądów biegłego lub zastępując je własnymi stwierdzeniami bez zasięgnięcia opinii innego biegłego bądź zażądania wyjaśnień od biegłego, który wydał

kontestowaną opinię, narusza przepisy art. 278 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c. (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 1972 r., III CRN 341/72, LexPolonica nr 322316; z dnia 23 maja 1986 r., IV CR 116/86, LexPolonica nr 321003; z dnia 19 grudnia 1990 r., I PR 148/90, OSP 1991 nr 11-12, poz. 300; z dnia 24 listopada 1999 r., I CKN 223/98, Wokanda 2000 nr 3, s. 7; z dnia 7 lipca 2005 r., II UK 277/04, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 97; z dnia 17 grudnia 2008 r., I UK 133/08, LEX nr 1615661; z dnia 10 stycznia 2012 r., I UK 235/11, LEX nr 1129324; z dnia 24 czerwca 2013 r., II PK 324/12, LEX nr 1375181 i z dnia 12 lutego 2015 r., IV CSK 275/14, LEX nr 1651019).

Powołani w przedmiotowej sprawie biegli z dziedziny neurologii, psychiatrii oraz psychologii potwierdzili występowanie u małoletniego P. N. sugerowanej w odwołaniu od zaskarżonego orzeczenia Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w K. postaci niepełnosprawności. Rozpoznając u badanego całościowe zaburzenia rozwojowe powodujące znaczne zaburzenia interakcji społecznych oraz nasilone stereotypie zachowań, zainteresowań i aktywności, biegli uznali małoletniego za osobę niepełnosprawną od urodzenia, stwierdzając, że istnienie niepełnosprawności wynika zarówno z konieczności stałego współdziałania opiekuna dziecka w procesie leczenia, rehabilitacji i edukacji, jak i z kryterium konieczności długotrwałej opieki i pomocy w domu i poza domem w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji, zaś naruszenie sprawności organizmu ma okresowy charakter i trwać będzie do dnia 31 października 2015 r. Opinie zostały wydane w oparciu o wywiad chorobowy udzielony przez matkę dziecka, przedstawioną dokumentację medyczną oraz aktualne badanie pacjenta. Jest rzeczą naturalną, że w przypadku przewlekłych schorzeń i długotrwałego procesu leczenia, zainteresowany przedkłada biegłym sądowym całą posiadaną dokumentację chorobową, w tym wyniki badań przeprowadzonych już po wydaniu zaskarżonego orzeczenia. Nie zawsze te późniejsze dowody medyczne wskazują na powstanie nowego schorzenia lub istotne pogorszenie stanu zdrowia pacjenta. Często pozwalają na prawidłowe zdiagnozowanie schorzeń występujących w dacie podejmowania decyzji przez właściwy organ. Także w niniejszym przypadku, wprawdzie w końcowych wnioskach opinii biegłych mowa jest o obecnym obrazie klinicznym diagnozowanych u małoletniego schorzeń, jednakże zwracając uwagę

na pogorszenie stanu zdrowia dziecka biegli nawiązują do całej historii choroby małoletniego z Poradni Zdrowia Psychicznego, nie oznaczając momentu, od jakiego datuje się owo pogorszenie, a specjalista z zakresu psychiatrii wręcz kwestionuje zasadność stanowiska Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności odnośnie do zastosowanego przez ten organ kryterium niepełnosprawności badanego. Tymczasem Sąd drugiej instancji, bez zażądania od biegłych pisemnych lub ustnych wyjaśnień albo zasięgnięcia opinii innych specjalistów z dziedziny medycyny, sam dokonał porównania wyników badań lekarskich małoletniego z okresu sprzed i po wydaniu zaskarżonego orzeczenia i ustalił, że wspomniane pogorszenie stanu zdrowia nastąpiło po dacie orzekania przez Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w K. Nie posiadając specjalistycznej wiedzy z zakresu neurologii, psychiatrii i psychologii, Sąd nie powinien czynić tego rodzaju stanowczych stwierdzeń, do jakich nie upoważniała treść sporządzonych w toku procesu opinii biegłych. Dokonując samodzielnych ustaleń w kwestii wymagającej wiedzy specjalnej, Sąd Okręgowy naruszył powołane wyżej przepisy procesowe, co w konsekwencji doprowadziło do subsumcji przepisów prawa materialnego stanowiących podstawę rozstrzygnięcia przedmiotowego sporu do nieprawidłowo zrekonstruowanego stanu faktycznego.

Wypada dodać, że wprawdzie skarga kasacyjna nie zarzuca naruszenia 316 § 1 k.p.c., jednakże w przypadku odwołań od orzeczeń wojewódzkich zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności aktualny jest pogląd wyrażany w judykaturze w odniesieniu do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, zgodnie z którym sąd ubezpieczeń społecznych ocenia legalność decyzji organu rentowego według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania. Wynika to z istoty postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, w którym sąd dokonuje kontroli wyłącznie tych rozstrzygnięć o prawach i obowiązkach stron stosunku ubezpieczenia społecznego, które zostały uprzednio podjęte przez organ rentowy. Wprawdzie kontrola ta ma wymiar pełny i wszechstronny (w przeciwieństwie do kontroli sprawowanej przez sądownictwo administracyjne), a jednym z jej instrumentów jest możliwość prowadzenia przez sąd ubezpieczeń społecznych postępowania dowodowego na zasadach przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego, to jednak rozstrzygnięcie sprawy przez sąd ubezpieczeń

społecznych (po przeanalizowaniu na nowo wszelkich okoliczności faktycznych i prawnych) musi odnosić się do przedmiotu objętego treścią decyzji organu rentowego. Innymi słowy, zakres kognicji sądu ubezpieczeń społecznych jest ściśle uzależniony od tego, co było przedmiotem rozstrzygnięcia organu rentowego. W drodze wyjątku od tej zasady orzecznictwo dopuszcza jednak możliwość uwzględniania przez sąd okoliczności niebędących przedmiotem decyzji organu rentowego. Taka możliwość wchodzi w rachubę wówczas, gdy podstawa faktyczna rozstrzygnięcia zawartego w wyroku sądu dotyczy „okoliczności pewnych”. Wydanie w takiej sytuacji wyroku prowadzi do swoistego „skrócenia procedury” i jest podyktowane względami ekonomii procesowej. Eliminuje konieczność wystąpienia do organu rentowego przez osobę uprawnioną z kolejnym - tym razem zasadnym - wnioskiem o świadczenie niewątpliwie należne (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 lipca 2000 r., II UKN 55/00, OSNAPiUS 2002 nr 2, poz. 49; z dnia 18 kwietnia 2001 r., II UKN 335/00, OSNP 2003 nr 1, poz. 19; z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03, OSNP 2005 nr 3, poz. 43; z dnia 25 stycznia 2005 r., I UK 152/04, OSNP 2005 nr 17, poz. 273 i z dnia 2 sierpnia 2007 r., III UK 25/07, OSNP 2008 nr 19-20, poz. 293; OSP 2009 nr 4, poz. 45, z glosą R. Babińskiej-Góreckiej). W tym kontekście trudno zgodzić się z tezą o konieczności każdorazowego występowania przez stronę z kolejnym wnioskiem o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności w sytuacji, gdy w toku procesu zainicjowanego odwołaniem od wcześniejszego orzeczenia osoba zainteresowana uzyskała nowe dowody medyczne pozwalające na stwierdzenie powstania owej niepełnosprawności, aczkolwiek już po dacie badań przez zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności, jeśli fakt ten nie budzi wątpliwości. Byłoby to nieuzasadnione względami ekonomii procesowej mnożenie postępowań przed wspomnianymi zespołami, a w dalszej kolejności - sądami ubezpieczeń społecznych.

Podzielając zarzuty i wnioski kasacyjne Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.